

Patristická christologie doby koncilů¹

O prvním ekumenickém koncilu z roku 325, který se konal v Nikaji, byla již řeč v souvislosti s trojiční naukou. Nebudeme se tedy opakovat. Stačí připomenout, že trinitární záležitosti týkající se Ježíše Krista, především jeho božského statusu, patří nejenom do trinitologie, ale rovněž do christologie.

Velké koncily starověku a neadekvátní interpretace poselství Písma, tedy hereze, spolu velmi úzce souvisejí. O některých christologických herezích byla již řeč výše, jednalo se o **doketismus**, **ebionitismus**, konečně o **adopcianismus**, jenž bývá přisuzován Pavlovi ze Samosaty. Posledně zmíněný byl odsouzen na synodě v Antiochii v roce 268. Tvrdí-li někdo, že Ježíš je pouze adoptivním Božím Synem, tedy že byl nejprve pouhým člověkem, který byl v průběhu svého života „zbožštěn“ neosobní Boží mocí, pak je jednak v rozporu s údaji Písma, podle něhož je Ježíš Božím Synem od prvopočátku své existence, jak o tom vydávají svědectví evangelia Ježíšova dětství a následně nauka o vtělení Slova v Janově evangeliu, jednak by to znamenalo konec trojiční nauky ve formě monarchianismu. Adopcianismus bychom řadili mezi extrémní formy christologie Logos – anthropos.

Kolem roku **361 vystoupil Apollinarios**, biskup ze syrské Laodiceje s naukou, podle níž by Kristus neměl mít lidskou duši. Na jejím místě by měl být věčný Logos. Tato hereze se nazývá **apollinarismus**. Příčí se Písmu velmi křiklavě, neboť celý Nový zákon jasně dokládá, že Mistr z Nazareta byl úplný a opravdový člověk. Současnou řečí vyjádřeno, podle Apollinaria by Ježíš neměl lidskou psychiku, lidskou osobnost. Pak by ale nedávaly smysl novozákonní výroky o Ježíšově poslušnosti. Ta je možná jedině tam, kde se jedna vůle podřizuje jiné. V Trojici je ale pouze jedna vůle, byť tam shledáváme tři chtějící osoby. Hovoří-li tedy Nový zákon o Ježíšově poslušnosti, pak tím zároveň podtrhuje jeho lidskou psychiku a lidskou osobnost. Apollinarismus je nejextrémnější forma christologie Logos – sarx. První konstantinopolský koncil, který se odehrál v roce 381, v jednom ze svých kánonů odsoudil Apollinariovu nauku, ale neuvádí v dané souvislosti jeho jméno.

V souvislosti s apollinarismem krystalizuje pravidlo, podle něhož to, co nebylo přijato Slovem, nemůže být spaseno. Nepřijal-li by tedy Logos lidskou duši, paradoxně by lidská duše nemohla dojít spásy. Druhý, poněkud starší převodník mezi christologií a soteriologií (naukou o spáse) představuje pravidlo: On se stal tím, čím jsme my, abychom se my mohli stát tím, čím je On. Případně: Boží Syn se stal člověkem, aby ses ty mohl stát Božím synem. Uvedené myšlenkové pochody jasně ukazují, že církevní otcové sice vyjadřovali svou nauku na rovině ontologické christologie, nicméně rozhodně neztráceli ze zřetele christologii funkcionální, soteriologii.

¹ Pro další studium: srov. C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Kostelní Vydří – Praha: Karmel. nakl. – Krystal 2010, s. 147-200.

První velký, vpravdě christologický koncil se konal v roce 431 v Efezu na maloasijském pobřeží Egejského moře. **Příčinou byla nauka konstantinopolského biskupa Nestoria.** Tento představitel christologie Logos – anthropos šel ve svých výročích poněkud za hranu, protože budil dojem, jako kdyby člověk Ježíš nabyl důstojnost vtěleného Slova až v okamžiku užívání rozumu. Ježíš by tedy nebyl vtěleným Božím Synem od samotného počátku své existence. To výrazně připomíná určité prvky obsažené v adopcionismu. Nestorianismus je tudíž další herezí, která patří mezi extrémní polohy christologie Logos – anthropos.

Spor konkrétně krystalizoval kolem mariologického titulu Bohorodička (*Theotokos*, latinsky *Deipara*). Ten se v Písmu nenachází, nicméně jeden výrok z Lukášova evangelia, když Alžběta tituluje těhotnou Marii jako „Matka mého Pána“ (srov. Lk 1,43), má velmi podobnou vypovídací hodnotu, neboť titul „Kyrios“ odkazuje na Ježíšův božský status. Zde je také jeden z kořenů mariánské úcty. Od počátku šlo v dané souvislosti o opravdovost Ježíšova lidství, když se skutečně tělesně narodil z Marie, jednak šlo o otázku, odkdy je Ježíš Božím Synem. Titulovali-li egyptští křesťané Marii jako Bohorodičku, pak tím říkali, že Ježíš je Božím Synem od svého početí, že se Božím Synem nestal v průběhu své lidské existence, ale že jím prostě je. Jasně se tím vyjadřovalo také to, že Boží Syn na sebe vzal všechna stádia naší lidské existence, tedy i ta prenatalní a preracionální.

Nestorios se domníval, že osoba a psychika jsou jedno a totéž. Pokud by takové pravidlo platilo, pak by lidé, kteří momentálně nebo dočasně nemají užívání rozumu, nebyli osobami, a proto také neměli lidská práva, což je evidentní nesmysl. Identifikace osoby a psychiky je nebezpečná záležitost, která může vyústit v nelidskosti obdobného typu, jaké se vyskytly v souvislosti s nacismem. Každý z nás je osobou dávno předtím, než si to uvědomuje. Také člověk Ježíš měl svoji identitu věčného Slova dávno předtím, než si to jako člověk byl s to uvědomit. Takové jsou zákonitosti lidského života, které na sebe věčné Slovo vzalo. Navíc, pokud by Logos na sebe nevzal prenatalní a preracionální stádia lidského života, pak by lidské bytosti umírající v takovémto stádiu lidského života neměly šanci na spásu.

Proti Nestoriově, nestorianismu vystoupil alexandrijský biskup Cyril, který učil, že **Kristus je jedna osoba ze dvou přirozeností.** Bohužel často zaměňoval slova *hypostasis* (osoba) a *fýsis* (přirozenost). **Koncil také potvrdil užívání výrazu „Bohorodička“ aplikovaného na Ježíšovu matku Marii.** Nešlo primárně o její oslavení, ale o stvrzení skutečnosti, že Maria sice počala lidskou přirozenost věčného Slova, nicméně porodila vtělené Slovo, které na sebe vzalo všechna stádia našeho lidského života. Prapůvodní význam úcty k Ježíšově matce tkvěl, jak již bylo řečeno, v podtrhování jeho skutečného lidství. Zdravě pojímaná mariánská úcta je rozvinuta silně v pravoslaví a v katolické církvi. Má své kořeny v Písmu, zejména v textech Lukášova evangelia, a také hluboko ve starokřesťanské církvi. Jestliže některé církve roli Ježíšovy matky upozadují, měli by jejich příslušníci projevovat zdravý respekt k jiným církevním tradicím. Katolická teologie tvrdí, že mariánská úcta je pevnou součástí apoštolské Tradice a opírá se přitom o texty Lukášova evangelia a o doklady z rané patristické epochy.

Dlužno ještě podotknout, že po Efezském koncilu se od univerzální církve oddělila církev arménská. Důvodem oddělení Arménů nebyla ve skutečnosti christologie, nýbrž politika. Toto samostatné království, mimochodem první stát, v němž se křesťanství stalo oficiálním náboženstvím, tímto způsobem podtrhlo svoji nezávislost na Byzanci. Hlavním důvodem rozpadu jednoty Kristovy církve tedy nebyly věroučné spory, nýbrž její sice pochopitelná, nicméně nikoli zcela zdravá identifikace s císařstvím!

V polovině čtyřicátých let pátého století vystoupil s bludnou naukou představený egyptských mnichů v Konstantinopoli, **Eutyches**. Učil, že po sjednocení božství s lidstvím bylo lidství v Kristu cele pohlceno božstvím, a proto v Kristu máme nejenom jedinou božskou osobu, ale také jedinou přirozenost. Z uvedeného důvodu se tato hereze nazývá **monofyzitismus**. To, co na první pohled vyhlíží jako velmi „zbožné“, je ve skutečnosti opravdu nedomyšlené, ba hloupé. Ježíš by nebyl opravdový člověk, a tak by v zásadě platilo to samé, co platilo pro apollinarismus. Navíc bychom Ježíše, který by nebyl člověk jako my, vlastně nemohli následovat a napodobovat, zůstal by pouze Pánem. Křesťanství by se vyžívalo jen v kultu, ale v zásadě by nemělo žádný vliv na praxi.

V roce 451 v řeckém městě Chalkedon se konal největší koncil křesťanského starověku. Prosadila se na něm nauka papeže Lva Velikého, podle níž je **Ježíš jediná osoba Božího Syna ve dvou nesmíšených přirozenostech**. Tato jediná osoba existuje božským způsobem v imanentní Trojici a autenticky lidským způsobem v lidské přirozenosti. Ježíš je tak opravdu vtělený Boží Syn a zároveň skutečný a nefalšovaný člověk. Uvedená nauka římského biskupa Lva Velikého má své kořeny v Tertuliánových spisech a následně v Augustinovi.

Drolení Kristovy církve bohužel nabralo prudší spád, protože alexandrijská církev právě zmíněné koncilní ustanovení odmítla. Uvedené církevní rozdělení trvá dodnes, i když asi třetina egyptských křesťanů je dnes v jednotě s Římem, a proto chalkedonské dogma přijímá.

V roce 553 se odehrál II. konstantinopolský koncil, který na základě tlaku císaře Justiniána Velikého předložil nauku, jež měla být platformou pro opětné politické a zároveň náboženské sjednocení Východořímské církve. **Koncilní texty hovoří o dvou přirozenostech, jimiž je jediná osoba Slova**. Na tomto koncilu byli nespravedlivě odsouzeni někteří, v té době již sto let zesnulí představitelé christologie Logos – anthropos a také Órigenes. Ke kýženému sjednocení ale nedošlo.

Poslední pokus o překonání egyptského rozkolu se odehrál v sedmém století. Císař Herakleios, který vládl v letech 610-641, v roce 628 opět vojenskou silou dobyl Egypt. Obrátil se na patriarchu Sergia, aby vytvořil nějakou formuli, která by byla pro Egyptány přijatelná. Evidentně mu šlo o politické sjednocení říše. Sergios předložil nauku o jediné vůli v Kristu, jedná se o tak zvaný **monotheletismus**.

Proti této nauce vystoupil **Maxim Vyznavač (Confessor)**. Ten na základě Písma razil následující: **V Kristu je jediný chtějící, ten však chce svou božskou vůlí i lidskou vůlí totéž. Soulad mezi oběma vůlemi je dán lidskou poslušností Ježíše z Nazareta**. Být Božím Synem

tedy pro člověka Ježíše rozhodně nebylo nic jednoduchého. Pro člověka Ježíše rozhodně nebylo snadné „unést“ vlastní identitu vtěleného Syna a s tím spjaté poslání. Ona božská vůle v Kristu ale přísluší nejen Synovi, ale také Otci a Duchu svatému. Poslušnost této božské vůli je pro Ježíše zároveň výrazem věrnosti sobě samotnému, vlastní identitě vtěleného Syna. Moderní terminologií řečeno: Ježíšova poslušnost byla dokonale autonomní (věrnost sobě) i heteronomní (poslušnost jinému, otcově autoritě). Così obdobného by mělo platit také pro dospělého a zralého křesťana, protože by měl vnímat, že jeho poslušnost Otci je v jeho nejvlastnějším zájmu jako cesta dosažení pravé a plné lidskosti. Správně pochopená poslušnost Bohu je pro člověka tou jedinou podřízeností, která se nejen nepřičí jeho důstojnosti, ale naopak ho činí více člověkem a rozhodně jej neodcizuje jemu samému.

Vzhledem k tomu, že byzantský císař zakázal hovořit o dvou vůlích v Kristu, Maxim opustil Byzanc a působil v západní severní Africe. V roce 648 musel prchat na lodi směrem k Římu, protože území obsazovali muslimští bojovníci. **V roce 649 se ve spolupráci s právě zvoleným papežem Martinem I. podílel na lateránské synodě, která navzdory císařovi prohlásila nauku o dvou vůlích v Kristu**, což odpovídá chalkedonské nauce o dvou úplných a nesmíšených přirozenostech jediné osoby vtěleného Slova. Císařská moc postihla oba odvážlivce. Martin byl deportován na Krym, kde po určité době zahynul. Maxim byl trýzněn a zmračený dokonal v jednom klášteře.

Podle pravidla: Vaši otcové proroky kamenovali, vy jim stavíte pomníky, se v letech **680-681 odehrál III. konstantinopolský koncil**, na němž byla v zásadě převzata nauka z lateránské synody z roku 649. Maxim byl prohlášen patronem pravoslaví.

Zde končí dějiny patristické christologie. I v dalších staletích se objevovaly nepřijatelné nauky stran postavy a významu Ježíše Krista, nicméně v zásadě se vždy jednalo o určitou analogii s nepřijatelnými naukami z patristické epochy obdobně, jako jsme to konstatovali v případě trinitárních herezí. I tímto způsobem vyplývá najevo paradigmatická role patristické doby vzhledem k dalším epochám dějin teologie.